

Міністерство освіти і науки України
Uniwersytet Rzeszowski
Wydział Muzyki
Рівненський державний гуманітарний університет
Інститут мистецтв

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА ТА РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Збірник наукових праць

Випуск 8

Рівне – 2022

Редакційна колегія:

Сверлюк Я.В. – доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту мистецтв РДГУ;
Олексюк О.М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики музичного мистецтва Інституту мистецтв Київського університету ім. Бориса Грінченка;

Павелків Р.В. – доктор психологічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, академік АН ВШ України, перший проректор Рівненського державного гуманітарного університету;

Пелех Ю.В. – доктор педагогічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, академік Національної академії наук вищої освіти України, проректор з науково-педагогічної роботи, європейської інтеграції та інновацій;

Mirosław Dymon – Dr. hab., prof. Uniwersytet Rzeszowski Wydział Muzyki;

Лісова С.В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики професійної освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

Малафійк І.В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної і соціальної педагогіки та управління освітою Рівненського державного гуманітарного університету;

Дем'яничук О.Н. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методики викладання мистецьких дисциплін Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка;

Потапчук Т.М. – доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника;

Цюлюпа С.Д. – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри духових та ударних інструментів Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету;

Крижановська Т.І. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри історії, теорії музики та методики музичного виховання Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету;

Прокопович Т.Ю. – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри історії, теорії музики та методики музичного виховання Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету;

Радковська Л.М. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри історії, теорії музики та методики музичного виховання Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету;

Сверлюк Л.І. – кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра пісенно-хорової практики та постановки голосу Рівненського державного гуманітарного університету;

Филипчук М.С. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри естрадної музики Рівненського державного гуманітарного університету.

*Рекомендовано вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 4 від 28.04.2022 р.)*

Мистецька освіта та розвиток творчої особистості : зб. наук. пр. /
М 656 Uniwersytet Rzeszowski wydział Muzyki, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т,
Ін-т мистецтв. – Рівне : Волин. береги, 2022. – Вип. 8. – 192 с.

ISBN 978-966-416-932-2

Збірник наукових праць присвячений актуальним питанням професійної підготовки фахівців мистецького напрямку. Висвітлюються сучасні методологічні підходи розвитку творчої особистості студентів, охарактеризовано особливості музично-педагогічної діяльності.

Для викладачів і студентів мистецьких навчальних закладів, науковців й працівників в галузі музичної педагогіки та мистецтвознавства.

УДК 7.071.5

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I.

Теорія і методологія мистецької освіти

<i>Крижановська Т.І.</i> До питання варіативності методики реалізації мистових ліній музичної освіти у початковій школі	5
<i>Крусь О.П.</i> Методологічні аспекти формування національної вихованості майбутніх учителів музики	10
<i>Кухар Я.О.</i> Особливості сакрального музикування за авторством М. Леонтовича	15
<i>Ногачевська І.В., Григорчук І.С.</i> Формування фахових компетентності студентів в процесі вивчення вокально-хорових дисциплін	22
<i>Парчук І.М., Гумінська О.О.</i> Методи розвитку навичок імпровізації учнів-піаністів ДМШ	28
<i>Пастушок Т.В.</i> Принципи формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу	35
<i>Сверлюк Я.В., Сверлюк Л.І.</i> Взаємодія диригента з творчим колективом як педагогічна проблема	41
<i>Якимчук С.Н.</i> Неперервність освіти студента-хормейстера як системне середовище формування особистості	49

РОЗДІЛ II.

Сучасні виміри мистецтвознавства

<i>Балаєва О.С.</i> Вараська музична школа, як один з основних осередків музичної культури Рівненського Полісся	55
<i>Столярчук Б.І.</i> Богдан Яремко – дослідник традиційних сопілкових інструментів і їх музики	60
<i>Даюк Ж.Ю., Бордун Н.Р.</i> Основні тенденції розвитку фортепіанного мистецтва Львівщини в контексті західноєвропейської музичної культури	65
<i>Гурин М.А.</i> Аматорське хорове виконавство м. Рівного на сучасному етапі національного культуротворення	73
<i>Димченко С.С., Савчин О.В.</i> Художні аспекти виконавської інтерпретації Концерту-поєми для баяна із симфонічним оркестром Альбіна Репнікова	78
<i>Димченко С.С.</i> Педагогічні погляди та диригентська майстерність Петра Свердлика	89
<i>Кривицька В.В.</i> Творча діяльність маестро П. Муравського на посаді художнього керівника державної хорової капели УРСР «Трембіта»	101
<i>Мельничук С.Ф.</i> Класичне музичне мистецтво та його фоновість в розрізі сучасної культури	105
<i>Остапчук М.М., Никон О.К.</i> Українське фортепіанне мистецтво у контексті розвитку вітчизняної музичної культури	112
<i>Осіпкіна Д.В.</i> Українське вокальне мистецтво: ключові аспекти становлення та розвитку	117
<i>Пастушенко А.С.</i> Родинно-побутова пісня, балада, як явище барокової культури	122
<i>Продан В.В.</i> Фортепіанна творчість Миколи Ластовецького в контексті розвитку української музичної культури	127

<i>Прокопович Т.Ю.</i> Столітній ювілей Миколи Лисенка в умовах ворожих ідеологій (за матеріалами воєнної преси).....	131
<i>Роговська В.О.</i> Стилiстичні особливості української сучасної хорової музики	136
<i>Харитон І.М.</i> Трансформація стражденного в системі координат культурової пісенної обрядовості української православної традиції.....	141
<i>Цапун Р.В.</i> Рокитнівщина: з фольклорної експедиції 1987 року.....	150

РОЗДІЛ III.

Методика музичного навчання і виховання

<i>Борщ К.О., Крижановська Т.І.</i> Розвиток художньої компетентності старшокласників методом творчого практикуму в курсі «Мистецтво»	158
<i>Василишин І.В., Гумінська О.О.</i> Методи та прийоми розвитку комунікативних навичок учнів 5-7 класів на уроках музичного мистецтва.....	164
<i>Висоцька Д.С.</i> Музичний розвиток дітей з особливими освітніми потребами на уроках фортепіано	169
<i>Кулакевич А.В., Радковська Л.М.</i> Ретроспективний аналіз проблеми «слухання музики» в педагогічній теорії та практиці минулого.....	174
<i>Малей Я.Р., Радковська Л.М.</i> Нетрадиційні уроки як важливий аспект розвитку особистості школяра	179
<i>Тарчинська Ю.Г., Тарчинська І.Г., Ткачук А.О.</i> Вплив інформаційних технологій на мистецьку освіту	183
Про авторів	189

Запропоновані та інші форми роботи дозволяють вчителю початкових класів здійснити комплексний підхід до процесу реалізації основних змістових ліній музичної освіти, що є особливо бажаним у молодшому шкільному віці; зацентрувати педагогічну увагу на музичній та полімистецькій діяльності дітей. Поєднання різних видів мистецької діяльності (музичні сприймання, виконання, творчість) а також поліхудожня діяльність активізують сенсорне реагування, збагачуючи образи уяви, фантазії, поглиблюючи емоційне реагування дітей. Таким чином, ефективно реалізується багатогранна освітня мета з музичного розвитку дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> с.7.
2. Алиев Ю. Б. Настольная книга школьного учителя-музыканта. М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. 336 с.
3. Выготский Л. С. Вопросы детской психологии. М.: Юрайт, 2017. 199 с.
4. Маруфенко О. Теорія і практика формування вокально-артикуляційних навичок у школярів. Мистецтво та освіта. 2014. №3 (73). С.17 – 22.
5. Типова освітня програма початкової школи (Савченко О. Я. від 08.10.2019 року). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf>.

УДК 37.035.6:784.4

Крусь О.П.

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ВИХОВАНOSTІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

Анотація. У запропонованій статті розглядається проблема національного виховання майбутніх учителів музики засобами народнопісенної творчості. Розкривається сутність і структура поняття національної сформованості особистості студента у процесі професійної підготовки.

Ключові слова. Національне виховання, народнопісенна творчість, національна свідомість.

Annotation. Article deals the problem future music with proposed teachers national education of folk-music creativity means. The essence and structure of the concept national formation personality student in the professional training process is revealed.

Keywords. National education, folk song creativity, national identity.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження визначає динаміка суспільних процесів в Україні, пов'язаних із прискореними темпами національної ідентифікації і самоідентифікації особистості, визнання

значущості мистецтва, зокрема народного, і мистецьких дисциплін у пробудженні національних почуттів і формуванні національної свідомості. Все це зумовлює необхідність уточнення поняття національної сформованості сучасної молоді людини, передусім учителя музики як фахівця, тобто носія національних цінностей, зокрема мистецьких, покликаного здійснювати національне виховання майбутніх педагогів.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. В офіційних документах і словникових виданнях національне виховання визначається як система поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, створена впродовж віків українським народом і покликана формувати світоглядні позиції та ціннісні орієнтири молоді, яка реалізується через комплекс відповідних заходів. В її основі лежить національна ідея, консолідуюча суспільство, а національний характер виховання полягає у формуванні молоді людини – громадянина України незалежно від етнічного походження, який оберігає свої цінності і свободи.

Окремі аспекти даної проблеми розглядалися у дослідженнях таких фахівців у галузі музичного виховання, як О. Апраксина, В. Бахарева, О. Ростовський, О. Рудницька, Ю. Юцевич та ін.; музикознавців та дослідників народнопісенної творчості (О. Дея, А. Іваницького, В. Коротеєвої, Г. Нудьги, О. Правдюка, В. Тарасова, В. Уманця та ін.).

Мета статті. З'ясування сутності національної вихованості майбутнього вчителя музики; акцентується, що в сучасній практиці і науковій думці це поняття розглядається невід'ємно від етновиховання особистості студента і питань етнопедagogіки, будучи тісно пов'язане поняттями патріотизму і патріотичного виховання.

Виклад основного матеріалу. На думку Р.Л. Сойчук, зміст диференції «національне виховання» як організований процес суб'єктивної взаємодії, спрямований на духовний розвиток особистості учня, його позитивних національних почуттів та національно – особистісних цінностей, що становлять внутрішню основу готовності до національного самоствердження [16, с. 8].

Ю.І. Римаренко вважає національне виховання як цілеспрямований, регульований процес утвердження... національного характеру та національних особливостей психології, самоцінностей національно-специфічного (особливого), мовних, естетичних, етичних та інших цінностей народів, усього, що сприяє всебічному становленню національного [15, с. 128].

Як зазначає Ю. Бромлей, поняття «національна свідомість» містить комплекс уявлень нації про саму себе, в тому числі й міру розуміння її кожним представником своєї приналежності до неї, а також охоплює усвідомлені нацією та її представниками інтереси, цінності, орієнтири і настанови щодо ставлення до інших національностей [2, с. 57].

І. Кресіна наголошує, що національна свідомість – складна система духовних феноменів та їх утворень, які сформувалися у процесі історичного

розвитку нації та відображають засадничі основи її буття; ця система охоплює теоретичні, буденні, масові та елітні, власне національні та запозичені ідеї, настанови, устремління, культурні здобутки, утворюючи духовний унікум нації [10, с. 12].

Як підкреслює С. Лавриненко, національна свідомість існує одночасно і як щось індивідуальне, власне, і як суспільна свідомість. У першому випадку вона належить окремій людині, несе на собі відбиток її особистості, рис характеру. Коли ж мають на увазі суспільну свідомість, то відходять від усього специфічно індивідуального, особистого беручи за основу вивчення поглядів, ідей, характерних для даного суспільства взагалі і для певної соціальної групи [12, с. 117].

У свою чергу, між індивідуальною і суспільною свідомістю відбуваються постійна взаємодія та взаємовплив; а суспільно вироблена свідомість живить індивідуальну свідомість, будучи предметом власних переконань, джерелом моральних принципів, естетичних почуттів та уявлень [14, с. 127].

Не потребує спеціальних доказів і впливає із попереднього викладу, що ядром, стрижнем національної свідомості і самосвідомості постає національна ідея як «духовна першооснова, джерело особистісного розвитку людини» [4, с. 104]. На думку М. Боришевського, «національна ідея – це усвідомлена нацією найбільш актуальна мета, на шляху до осягнення якої нація спроможна якнайповніше розкрити й реалізувати свої потенційні можливості, зробити політичний внесок у розвиток людської цивілізації та знайти достойне місце серед інших національних спільнот» [1, с. 22].

Аналізуючи різні теоретичні підходи щодо визначення національної ідеї, Ю. Калиновський [8, с. 110] наводить, зокрема, висновки О. Куць [11, с. 209] стосовно її функцій, що відіграють ключову роль у націєтворенні, а отже, у формуванні національної свідомості. Зокрема, таких:

- визрівання у людській спільноті потреби у самоорганізації в окремий етнос (етнонацієтворення);
- згуртування різних етносів у єдину спільноту (інтегрувальна);
- самовизначення й самоусвідомлення окремих народів та їх представників (ідентифікація);
- формування загальнонаціональної культури з народної культури (культуротворення);
- орієнтація на цінності, впливаючи на національну свідомість спільноти (аксіологічна функція);
- усвідомлення необхідності створення політичних інституцій та їх функціонування (державотворення).

На переконання автора, народна педагогіка протягом багатьох віків виступала і досі виступає дієвим етноформуючим чинником і одним з важливих засобів етноінтеграції та етноконсолідації в процесах етноутво-

рення й національного виховання. За версією С. Гончаренка, як наука вона досліджує досвід народу, з'ясовує можливості й ефективні шляхи реалізації прогресивних педагогічних ідей народу в сучасній науково-педагогічній діяльності, вивчає способи встановлення контактів народної педагогічної мудрості з педагогічною наукою, аналізує педагогічне значення тих чи інших явищ народного життя і з'ясовує їх відповідність чи невідповідність сучасним завданням виховання [3, с. 122].

Н.В. Жмуд дотримується тієї точки зору, що в етнологічній науці відсутні узагальнюючі праці про етнопедагогіку, які б характеризували процес становлення етнопедагогіки та певні напрямки її еволюції, і передусім розглядали народно-педагогічний досвід українців як важливий чинник етно- та культурутворення [5, с. 11].

Цілком погоджуємося з думкою Л.А. Кобзаренко про наявність суперечності між зростаючим потенціалом етнопедагогіки у вихованні морально-ціннісних орієнтацій студентської молоді та відсутністю впорядкованої системи використання етнопедагогічного змісту у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів [9, с. 4].

Спираючись на аналіз низки наукових праць, К. Журба виокремлює міжнаціональну (міжетнічну) толерантність як специфічну рису національного характеру, що проявляється в терпимості та оцінці національного «вони», рівнозначному «ми» [6, с. 90].

Отже, з погляду зв'язку понять національне виховання та етно-виховання розглядаємо національне виховання особистості як процес утвердження своєї національної ідентичності (національної самоідентифікації) та міжетнічної толерантності в межах своєї країни (нації) та поваги й шанобливого ставлення до інших етносів і націй. При цьому маємо також враховувати, що як і будь-яка сфера свідомості (суспільної та індивідуальної), національна свідомість виявляє себе на різних рівнях, передусім на буденному і теоретичному. Це важливо підкреслити стосовно майбутніх учителів музики як носіїв національної ідеї.

Звернімо також увагу, що в наукових джерелах та офіційних документах національне виховання розглядається невід'ємно від патріотичного виховання, тобто як цілісний феномен «національно-патріотичне виховання».

Зосібна, патріотизм визнається стрижневим чинником національного світогляду молоді, а його «характерними ознаками патріота є розуміння і сприйняття української ідеї, сприяння розбудові державної незалежної України, готовність до захисту своєї Батьківщини, пошана до історичної пам'яті, любов до рідної культури, мови, національних свят і традицій, дотримання Конституції України, дбайливе ставлення до національних багатств і рідної природи, збереження та зміцнення власного здоров'я і здоров'я однолітків» [13, с. 144]. Як зазначають К. Журба, О. Докукіна, «патріотизм визначають етнічна приналежність та прив'язаність індивіда до рідної домівки, землі. Традиційно національно-патріотичне виховання забезпе-

чувалось родинним вихованням, національною культурою, традиціями, звичаями, соціальними інститутами, законами тощо. Любов до Батьківщини визначальна синтетична якість громадянина і патріота, вона поєднує емоційно моральне і дієве ставлення до себе, сім'ї, до інших людей, природи і суспільства. Любов до Батьківщини поєднується з вірою у її розквіт, майбутнє» [7, с. 238].

Висновок. З огляду на вище викладене, розуміємо національну вихованість особистості як єдність її національної свідомості і діяльності, де національна самосвідомість постає особистісно усталеним. Таким, що динамічно розвивається і збагачується, утворення людини, котре характеризується її емоційним переживанням та усвідомленістю своєї національної належності, ціннісним ставленням до здобутків культури своєї нації й визнанням її багатогранності, повагою і толерантністю у ставленні до здобутків інших етносів та її представників і зумовлює відповідні цим характеристикам вчинки і поведінку особистості в культурному просторі.

Тому, на сьогодні в зв'язку з глобальною реалізацією інноваційних проєктів і реформ у всіх сферах життєдіяльності українського суспільства актуального імпульсу набуває формування суспільної свідомості на основі бережливого збереження культурного коду українського народу.

Ідея модернізації історичної свідомості і тяглість усього найкращого в поведінковому і культурному аспекті, накопиченого віковими традиціями та світовою історією українського народу і світової історією, є головним ідеологічним вектором і духовним стрижнем розвитку України на багато років.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боришевський М.Й. Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості. Київ, 2000. 64 с.
2. Бромлей Ю.В. Национальные процессы в СССР: в поисках новых подходов. М., 1989. 179 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К., 1997. 376 с.
4. Жмир В. Національна свідомість українців. Мала енциклопедія етнодержавства. Київ, 1996. С. 104.
5. Жмуд Н.В. Народна педагогіка як етноформуючий чинник: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.05 – етнологія / НАН України. Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського. Київ, 2005. 22 с.
6. Журба К.О. Виховання у школярів міжнаціональної толерантності як наукова проблема. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць.* – Вип. 14, книга I. С. 86-95.
7. Журба К.О., Докукіна О.М. Теоретичні основи національно-патріотичного виховання школярів. *Гірська школа Українських Карпат.* 2013. № 8-9. С. 235-239.
8. Калиновський Ю.Ю. Національна ідея як ціннісна детермінанта державотворчого процесу в Україні. *Вісник НУ «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого.* Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2016. Том 1. № 28 С. 98-105.

9. Кобзаренко Л.А. Виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 – теорія і методика виховання / НАПН України. Ін-т проблем виховання. Київ, 2016. 20 с.

10. Кресіна І. Національна свідомість: сутність, основні складові та рівні функціонування. *Нова політика*. 1998. № 3. С. 12-14.

11. Куць О.М. Усвідомлена незалежність: як/чи реалізована етнополітична свобода? (Українські реалії): монографія. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2013. 368 с.

12. Лавриненко С.О. Проблема формування національної свідомості сучасної молоді. *Вісник Національного авіаційного університету*. Сер.: Філософія. Культурологія. 2011. № 2. С. 117-120. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnau_f_2011_2_28.

13. Москвіна Т.П. Національне виховання: виявлення почуття громадянської гідності. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта* / За ред. О.М. Завальнюк: наук. збірник: Серія історична та філологічна. Вип VII. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, 2010. С.144-149.

14. Петровський А.В. Общая психология. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Просвещение, 1986. 463 с.

15. Римаренко Ю.І. Національний розвій України: проблеми і перспективи. Київ, 1995. 272 с.

16. Сойчук Р.Л. Теоретико-методичні засади виховання національного самоствердження в учнівської молоді: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.07 – теорія і методика виховання / НАПН України. Інститут проблем виховання. Київ, 2017. 31 с.

•

УДК 37:78(091)

Кухар Я.О.

ОСОБЛИВОСТІ САКРАЛЬНОГО МУЗИКУВАННЯ ЗА АВТОРСТВОМ М. ЛЕОНТОВИЧА

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу духовно-сакральної музичної спадщини М. Леонтовича – малодослідженій ділянці творчості митця, яка через атеїстичну ідеологію радянського суспільства тривалий час була недоступною для слухачів і науковців. У праці розглядається самотутність творчого доробку композитора в царині духовної музики, досліджуються особливості його композиторського стилю, вплив естетики М. Леонтовича на зміцнення національних основ богослужбової музики, подано фактурний аналіз деяких оброблених, аранжованих та оригінальних зразків хорової творчості композитора.*

***Ключові слова:** М. Леонтович, духовно-сакральна музика, хоровий спів, ціннісні орієнтації, освітній процес, морально-виховні функції, молоде покоління.*

***Annotation.** The paper analyzes spiritual and sacred musical heritage of M. Leontovych – littlestudied area of the artist's work, which due to the atheistic ideology of Soviet society has long been inaccessible to listeners and scholars. The work considers*

Наукове видання

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА ТА РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Збірник наукових праць

Випуск 8

Відповідальний за випуск
Сверлюк Ярослав Васильович

Технічний редактор
Віталій Власюк

*Редакційна колегія не завжди поділяє погляди авторів,
висвітлені у збірнику.
За достовірність фактів, точність цитат та можливі помилки
повну відповідальність несуть автори опублікованих матеріалів.*

Підписано до друку 15.04.2022 р. Формат 60x84 1/16. Папір офсет.
Гарнітура «Times». Друк офсет. Ум. друк. арк. 11,16. Наклад 100 пр. Зам. 33.
Видавництво «Волинські береги».
33028 м. Рівне, вул. 16 Липня, 38; тел./факс: (0362) 62-03-97;
e-mail: oberegi97@ukr.net
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ДК № 270 від 07.12.2000 р.

Надруковано у друкарні видавництва «Волинські береги».